



LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

NUTARIMAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO PROCESO KODEKSO
306 STRAIPSNIO 3 DALIES ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS
KONSTITUCIJAI

2019 m. kovo 1 d. Nr. KT9-N3/2019

Vilnius

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Elvyros Baltutytės, Gintaro Godos, Vytauto Greičiaus, Danutės Jočienės, Gedimino Mesonio, Vyto Miliaus, Daivos Petrylaitės, Janinos Stripeikienės, Dainiaus Žalimo,

sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53¹ straipsniais, Konstitucinio Teismo posėdyje 2019 m. vasario 26 d. rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą Nr. 1/2018 pagal pareiškėjo Vilniaus miesto apylinkės teismo prašymą Nr. 1B-4/2018 ištirti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai neprieštarauja Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 306 straipsnio 3 dalis (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija).

Konstitucinis Teismas

nustatė:

I

Pareiškėjo argumentai

1. Pareiškėjas Vilniaus miesto apylinkės teismas nagrinėjo civilinę bylą dėl neturtinės žalos atlyginimo, kurioje priėmė nutartį, įpareigojusią ieškovą toje byloje pašalinti apeliacinio skundo trūkumus, be kita ko, paduoti tinkamo subjekto pagal Civilinio proceso kodekso (CPK) 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) – advokato arba kito nurodyto asmens –

pasirašytą apeliacinį skundą. Kilus abejonėms dėl minėtos CPK nuostatos atitikties Konstitucijai, Vilniaus miesto apylinkės teismas sustabdė civilinės bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą.

2. Pareiškėjo Vilniaus miesto apylinkės teismo prašymas grindžiamas šiais argumentais.

2.1. Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė į teisminę gynybą yra absoliuti, jos negalima paneigti ar pernelyg apriboti. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išaiškinta, kad pagal Konstituciją pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos ar specializuoto teismo baigiamąjį aktą turi būti galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui; turi būti nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas. Taigi apeliacijos teisė yra sudedamoji konstitucinės teisės į teisminę gynybą dalis.

2.2. Ginčijamu CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtintu teisiniu reguliavimu, pagal kurį apeliacinį skundą turi surašyti advokatas arba kitas nurodytas subjektas, *inter alia* asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, minėta asmens teisė pernelyg apribojama. Tuo atveju, kai asmuo neturi galimybės kreiptis į advokatą (*inter alia* neturi tam pakankamai lėšų, atlieka bausmę įkalinimo įstaigoje ir tai apriboja jo galimybes susirasti atstovą), o valstybės garantuojama nemokama teisinė pagalba jam neteiktina, ginčijamu teisiniu reguliavimu asmens teisė į apeliaciją yra paneigiama. Taigi toks CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtintas apribojimas, kai pats asmuo negali surašyti apeliacinio skundo, pažeidžia Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens teisę kreiptis į teismą.

II

Suinteresuoto asmens atstovų argumentai

3. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gauti suinteresuoto asmens Seimo atstovų Seimo narių Stasio Šedbaro ir Juliaus Sabatausko rašytiniai paaiškinimai, kuriuose teigiama, kad ginčijamas teisinis reguliavimas neprieštaruja Konstitucijai. Suinteresuoto asmens Seimo atstovų pozicija grindžiama šiais pagrindiniais argumentais.

3.1. Apeliacijos teisė civiliniame procese yra viena pagrindinių civilinio proceso dalyvių teisių, ir negali būti paneigta tai, kad kiekvienas asmuo turi teisę reikalauti, kad jo bylą peržiūrėtų aukštesnės instancijos teismas. Todėl CPK yra įtvirtinta instancinė teismų sistema, laiduojanti asmenims, kurie laikosi CPK nustatytų reikalavimų, teisę į apeliaciją.

Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje teisė į apeliaciją siejama su galimybėmis apskųsti teismo sprendimą aukštesnės instancijos teismui ir ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas. Tačiau oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje neanalizuojami šios teisės įgyvendinimo būdai. Taigi Seimas turi neabejotiną diskreciją pasirinkti, kaip turėtų būti įgyvendinama teisė į apeliaciją. Pareiškėjo ginčijamas CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtintas teisinis reguliavimas atitinka Konstitucinio Teismo suformuluotas oficialiosios

konstitucinės doktrinos nuostatas, susijusias su teisės į apeliaciją įgyvendinimu.

3.2. Atstovavimo institutas civiliniame procese sudaro tinkamas sąlygas deramai įgyvendinti procesui keliamus tikslus byloje ir padeda teismui vykdyti teisingumą; atstovavimas laikomas viena iš teisės į tinkamą procesą garantijų.

Advokato, kuris pagal ginčijamą teisinį reguliavimą privalo atstovauti bylos šalims civiliniame procese, profesijos reikšmę savo nutarimuose ne kartą yra pabrėžęs ir Konstitucinis Teismas. Remiantis atitinkama oficialiąja konstitucine doktrina ir kitais advokato profesijos teisinę reikšmę pagrindžiančiais kriterijais yra nustatyti aukšti reikalavimai advokatų išsilavinimui, darbo patirčiai, kvalifikacijos kėlimui, reputacijai ir kt. Šie reikalavimai užtikrina, kad asmenims bus tinkamai atstovaujama apeliaciniame procese ir jų teisės ir interesai bus tinkamai ginami, bus įgyvendinamas kooperacijos civiliniame procese principas. Esamu teisiniu reguliavimu užtikrinama, kad advokatai, turėdami reikiamą kompetenciją, atstovaus asmenims teismo procese, o jų paslaugos bus teikiamos tinkamai ir laiku.

3.3. Pareiškėjo ginčijamas teisinis reguliavimas nustatytas įvertinus prieš tai galiojusio teisinio reguliavimo neigiamas pasekmes ir oficialiąją konstitucinę doktriną. Galiojęs teisinis reguliavimas daugeliu atveju lemdavo tai, kad procesiniai dokumentai būdavo parengiami netinkamai, dėl to procesas trukdavo ilgiau. Tokiu atveju teismo procesas tapdavo neefektyvus ir neekonomiškas, darė neigiamą įtaką tiek proceso šalių teisių ir teisėtų interesų apsaugai, tiek viešajam interesui. Netinkamai parengus apeliacinį skundą, netinkamai ginamos asmenų teisės ir interesai. Apeliacinės instancijos teismas negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų ir ištaisyti visų galimų pirmosios instancijos teismo klaidų, jei materialinės teisės pažeidimai apeliaciniame skunde nenurodyti. Tai neatitinka oficialiosios konstitucinės doktrinos, pagal kurią apeliacinės instancijos teismo paskirtis – taisyti pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas. Tik advokatas, turintis reikiamą kvalifikaciją, gali užtikrinti, kad pirmosios instancijos teismo padarytos klaidos, kurių bylos dalyvis, neturintis reikiamo išsilavinimo, negalėtų deramai įvertinti, apeliaciniame skunde bus nurodytos ir apeliacinės instancijos teisme ištaisytos.

3.4. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje dėl apeliacijos sistemų ir procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose įvedimo ir jų funkcionavimo tobulinimo, taip pat šios rekomendacijos aiškinamajame memorandume nėra suformuluota įpareigojimų valstybėms dėl atstovavimo civiliniame procese, tačiau rekomenduojama ir skatinama nustatyti tokį reguliavimą, kad šalims būtų tinkamai atstovaujama, jei tik įmanoma.

3.5. Kad asmenys, neturintys pakankamai lėšų ir dėl to negalintys savarankiškai ginti pažeistų savo teisių vis dėlto galėtų tinkamai ginti savo teises ir interesus, įstatyme yra numatyta galimybė pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba. Įstatymų leidėjo nustatytoje teisinės pagalbos sistemoje valstybė apmoka valstybės garantuojamą teisinę pagalbą socialiai jautriems

(pažeidžiamiesiems) asmenims, kuriems ji kitaip įprastoje teisinių paslaugų rinkoje būtų fiktyvi ar itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių, taip pat kitais atvejais, kai tai būtina teisingumo interesais. Turto ir pajamų lygį, kurio nepasiekusiems asmenims teikiama valstybės apmokama teisinė pagalba, nustato Vyriausybė, įvertinusi objektyvius kriterijus, pagal kuriuos turi būti laikoma, kad asmenims, atsižvelgus į jų turto ir pajamų dydį, turi būti teikiama vienokios ar kitokios apimties valstybės garantuojama teisinė pagalba. Jei pagal įstatymą asmuo priskiriamas kategorijai žmonių, kuriems valstybės teikiama teisinė pagalba finansuojama tik iš dalies, o dalį išlaidų turi padengti jis pats, vadinasi, turėtų būti laikoma, kad toks asmuo pagal turimą turtą ir pajamas gali apmokėti jam priklausančią išlaidų dalį.

Asmens, kalinčio laisvės atėmimo įstaigoje, galimybė susirasti advokatą vien dėl to, kad jo laisvė apribota, nėra suvaržyta, nes jam garantuojama susirašinėjimo laisvė, taigi advokatą susirasti jis gali.

III

Byloje gauta medžiaga

4. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gauta Lietuvos Respublikos teisingumo viceministro Giedriaus Rusecko rašytinė nuomonė, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas prof. dr. Tomo Davulio pateikta prof. habil. dr. Vytauto Nekrošiaus parengta išvada, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės instituto profesoriaus dr. Virginijaus Bitės rašytinė nuomonė, Lietuvos teisės instituto direktoriaus pavaduotojo, l. e. direktoriaus pareigas dr. Roko Uscilos rašytinė nuomonė, taip pat Nacionalinės teismų administracijos direktorės Redos Molienės pateikta informacija.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

I

Ginčijamas ir su juo susijęs teisinis reguliavimas

5. Seimas 2016 m. lapkričio 8 d. priėmė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymą, įsigaliojusį (su tam tikromis išimtimis) 2017 m. liepos 1 d., kurio 46 straipsniu CPK 306 straipsnį papildė nauja 3 dalimi, ginčijama šioje konstitucinės justicijos byloje.

6. CPK 306 straipsnio „Apeliacinio skundo turinys“ 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) nustatyta: „Apeliacinį skundą surašo advokatas. Juridinio asmens apeliacinį skundą taip pat gali surašyti juridinio asmens darbuotojai ar valstybės tarnautojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Jeigu apeliantas yra fizinis asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, surašyti apeliacinį skundą turi teisę jis pats. Be to, apeliacinį skundą gali surašyti šio Kodekso 56 straipsnio 1 dalies 4, 5, 6 ir 7 punktuose nurodyti asmenys. Apeliacinį skundą pasirašo

jį paduodantis asmuo ir skundą surašęs asmuo.“

6.1. Taigi CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtinta bendra taisyklė, kad apeliacinį skundą civilinėje byloje privalo surašyti advokatas. Pažymėtina, kad šis reikalavimas apeliacinio skundo surašymui taikomas visiems fiziniams ir juridiniams asmenims visų kategorijų civilinėse bylose, neatsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir (arba) jos apimtį.

CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) taip pat nustatytos šios taisyklės išimtys, kada apeliacinis skundas gali būti surašomas kito asmens: minėto reikalavimo gali būti nesilaikoma, jei apeliacinį skundą surašo asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kai jis atstovauja savo paties interesams arba yra juridinio asmens darbuotojas ar valstybės tarnautojas. Kiti subjektai, pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) galintys be advokato surašyti apeliacinį skundą, nurodyti CPK 56 straipsnio 1 dalies 4–7 punktuose.

6.2. CPK 56 straipsnio (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) 1 dalies 4–7 punktuose nustatyta, kad fizinių asmenų atstovais pagal pavedimą teisme gali būti: asmenys, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kai jie atstovauja savo artimiesiems giminaičiams ar sutuoktiniui (sugyventiniui) (4 punktas); profesinės sąjungos atitinkami atstovai, jeigu jos atstovauja profesinės sąjungos nariams darbo teisinių santykių bylose (5 punktas); asociacijos arba kito viešojo juridinio asmens, kurių steigimo dokumentuose kaip vienas iš veiklos tikslų yra nurodytas tam tikros grupės asmenų gynimas ir jų atstovavimas teisme, jeigu jie neatlygintinai atstovauja asociacijos arba kito viešojo juridinio asmens dalyviams bylose dėl teisinių santykių, tiesiogiai susijusių su šių juridinių asmenų steigimo dokumentuose numatytais veiklos tikslais ir sritimi, atitinkamas atstovas (6 punktas); antstolių padėjėjai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir antstolio įgaliojimą atstovauti antstoliui bylose dėl antstolio vykdomų funkcijų (7 punktas).

6.2.1. Pareiškėjo ginčijamą CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) aiškinant kartu su joje nurodytomis CPK 56 straipsnio (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) 1 dalies 4–7 punktų nuostatomis konstatuotina, kad minėtų 4–7 punktų nuostatose nurodyti subjektai gali surašyti ir fizinio asmens apeliacinį skundą. Taigi pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) be advokato surašyti fizinio asmens apeliacinį skundą taip pat gali:

- asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, tačiau ne bet kokiose civilinėse bylose, o tik tose, kuriose atstovauja sau arba savo artimajam giminaičiui ar sutuoktiniui (sugyventiniui) (56 straipsnio (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) 1 dalies 4 punktas);

- profesinės sąjungos, kurios narys yra apeliacinį skundą paduoti norintis asmuo, atstovas darbo teisinių santykių bylose (56 straipsnio (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) 1 dalies 5 punktas); asociacijos ar kito viešo juridinio asmens, kurių vienas iš tikslų yra ginti tam tikros grupės asmenis teisme, nurodytas atstovas bylose dėl teisinių santykių, tiesiogiai susijusių su šios asociacijos

veiklos tikslais ir sritimi (56 straipsnio (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) 1 dalies 6 punktas); antstolių padėjėjai, kuriems taip pat taikomas reikalavimas turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir būti įgaliotiems atstovauti antstoliui bylose dėl antstolio vykdomų funkcijų (56 straipsnio (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) 1 dalies 7 punktas).

6.2.2. Vadinas, CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas, aiškinamas kartu su nustatytuoju CPK 56 straipsnio (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) 1 dalies 4–7 punktuose, yra grindžiamas prielaida, kad apeliaciniam skundai civiliniame procese surašyti reikalingos tam tikros teisinės žinios, kurias gali turėti tik advokatai arba kiti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą įgiję asmenys, arba atskirais nurodytais atvejais – tam tikros specialios žinios (darbo santykių bylose ir bylose dėl asociacijos arba kito viešojo juridinio asmens veiklos). Konstatuotina, kad pagal ginčijamą CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) pats fizinis asmuo, neturintis aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo, savo byloje, neatsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir (arba) jos apimtį, negali surašyti apeliacinio skundo.

6.3. Pažymėtina, jog CPK 306 straipsnio 3 dalimi (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) reikalavimas, kad civilinėje byloje apeliacinį skundą surašytų advokatas (išskyrus šioje dalyje nustatytus atvejus), CPK pirmą kartą įtvirtintas 2016 m. lapkričio 8 d. priimtu Civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymu ir taikomas nuo 2017 m. liepos 1 d. Iki tol subjektai, galintys surašyti apeliacinį skundą civilinėje byloje, CPK reglamentuojami nebuvo, tad tokį skundą savo byloje galėjo surašyti ir pats asmuo, kad ir kokį išsilavinimą jis turėtų, arba jo atstovas pagal pavedimą (CPK 51 straipsnio 1 dalis, 56 straipsnis (2011 m. birželio 21 d. redakcija)).

7. Pareiškėjo ginčijamas CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtintas teisinis reguliavimas aiškintinas kitų šio straipsnio, taip pat kitų CPK nuostatų, susijusių su apeliacinio skundo padavimu civilinėse bylose, kontekste.

7.1. CPK nustatyta, kad dalyvaujantys byloje asmenys per trisdešimt dienų nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo dienos dėl neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo sprendimų turi teisę paduoti apeliacinį skundą (301 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1 dalis, 305 straipsnis, 307 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1 dalis).

Taigi CPK 301 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1 dalies, 305 straipsnio, 307 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1 dalies nuostatomis reglamentuojama, kas ir dėl ko gali paduoti apeliacinį skundą. Remiantis šiose CPK nuostatose įtvirtintu teisiniu reguliavimu pažymėtina, kad būtent paduodant apeliacinį skundą įgyvendinama asmens teisė apskūsti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui.

7.2. Pagal CPK 320 straipsnį apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas sudaro bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas (1 dalis), kurių apeliacinės instancijos teismas negali peržengti, išskyrus atvejus, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos

asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai (2 dalis (2011 m. birželio 21 d. redakcija)).

Taigi CPK 320 straipsnio (su 2011 m. birželio 21 d. pakeitimais) nuostatomis apibrėžiamos apeliacinės bylos nagrinėjimo ribos. Pažymėtina, kad apeliacinio skundo dalykas priklauso nuo skundą paduodančio asmens nuožiūros: per trisdešimt dienų nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo dienos gali būti ginčijamas tiek teisinis, tiek faktinis pirmosios instancijos teismo sprendimo pagrindas, gali būti skundžiamas tiek visas sprendimas, tiek jo dalis.

Paminėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, formuojantis bendrosios kompetencijos teismų praktiką, aiškindamas nurodytas CPK nuostatas, be kita ko, yra pažymėjęs, kad jomis yra įtvirtinta dalinė (ribota) apeliacija (*inter alia* 2016 m. birželio 3 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-220-687/2016 36 punktas; 2017 m. birželio 1 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-265-611/2017 17 punktas); byla apeliacinės instancijos teisme nagrinėjama ne pakartotinai iš esmės, o neišeinant už apeliacinio skundo apibrėžtų ribų, siekiant nustatyti, ar pirmosios instancijos teismas teisingai išsprendė bylą tiek teisine, tiek faktine prasme (2013 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-26/2013; 2017 m. lapkričio 24 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-419-701/2017 23 punktas).

7.3. CPK 306 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1, 2 dalyse yra įtvirtinti reikalavimai apeliacinio skundo turiniui. Apeliaciniame skunde turi būti nurodyta: skundžiamas sprendimas ir jį priėmęs teismas; konkreti skundžiama sprendimo dalis, jei skundžiamas ne visas sprendimas; ginčijama suma, jei ginčas turtinis; bylos aplinkybės, patvirtinančios sprendimo ar jo dalies neteisėtumą ir nepagrįstumą, tačiau tik tos, kurios buvo nurodytos pirmosios instancijos teisme; įrodymai ir glausta forma išdėstyti teisiniai argumentai, kuriais grindžiamos šios aplinkybės; motyvai, pagrindžiantys naujų įrodymų pateikimo būtinybę; apelianto prašymas (apeliacinio skundo dalykas); prašymas bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka, jei to pageidaujama; pridedamos prie skundo rašytinės medžiagos sąrašas.

Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu pažymėtina, kad pagal CPK 306 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1, 2 dalis tiek teisės, tiek fakto klausimų pagrindimui keliami tie patys reikalavimai, *inter alia* reikalavimai nesiremti naujomis aplinkybėmis, o argumentus išdėstyti glaustai.

7.4. CPK 315 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 2 dalyje nustatyta, kad apeliacinis skundas nepriimamas nagrinėti, jeigu jis paduotas praleidus nustatytą apeliacinio skundo padavimo terminą ir šis terminas neatnaujinamas (1 punktas), skundą paduoda neveiksnius tam tikroje srityje asmuo arba asmuo, neturintis teisės jį paduoti (2 punktas (2015 m. kovo 26 d. redakcija)), arba skundžiamas sprendimas, kuris negali būti apeliacinio apskundimo objektas (3 punktas).

Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu pažymėtina, kad CPK 315 straipsnio 2 dalyje (su 2015 m. kovo 26 d. pakeitimu) įtvirtinti apeliacinio skundo nepriėmimo nagrinėti (atsisakymo) pagrindai yra formalūs ir nesusiję su apeliacinio skundo surašymu.

7.5. CPK 316 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu paduotas apeliacinis skundas ar jo priedai neatitinka *inter alia* minėtų CPK 306 straipsnyje nurodytų reikalavimų apeliacinio skundo surašymui, teismas nustato terminą trūkumams šalinti. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad jeigu per nustatytą terminą nurodyti reikalavimai įvykdomi, apeliacinis skundas laikomas paduotu pradinio padavimo dieną; priešingu atveju skundas laikomas nepaduotu.

Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu pažymėtina, jog pagal CPK 316 straipsnio 1, 2 dalis tai, kad apeliacinis skundas neatitinka minėtų CPK 306 straipsnyje (su 2016 m. lapkričio 8 d. pakeitimais) apeliaciniam skundui keliamų reikalavimų, *inter alia* reikalavimo, kad apeliacinį skundą surašytų advokatas (ar kiti nurodyti subjektai), įtvirtinto CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija), neužkerta kelio pasinaudoti teise paduoti apeliacinį skundą, jei nustatyti trūkumai per nurodytą laiką bus ištaisyti.

7.6. CPK 318 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1 dalyje *inter alia* nustatyta, kad bylos šalys privalo, o kiti dalyvaujantys byloje asmenys turi teisę raštu pateikti atsiliepimus į apeliacinį skundą ir juose išdėstyti savo nuomonę dėl paduoto apeliacinio skundo argumentų pagrįstumo.

Taigi CPK 318 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1 dalyje yra įtvirtinta kitos bylos šalies pareiga pateikti atsiliepimą į apeliacinį skundą, kuriame išdėstoma nuomonė dėl apeliacinio skundo argumentų pagrįstumo ir kurį pateikdama ta bylos šalis įgyvendina savo teisę pažeistas teises ir laisves ginti apeliacinės instancijos teisme. Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu pažymėtina, kad nei šioje, nei kitose CPK nuostatose nėra įtvirtinta jokių reikalavimų atsiliepimo į apeliacinį skundą formai ir turiniui, *inter alia* nėra reikalavimo, kad atsiliepimą į apeliacinį skundą surašytų advokatas.

7.7. Pareiškėjo ginčijamą CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) aiškinant išdėstytų CPK nuostatų kontekste pažymėtina, jog joje nustatytas reikalavimas, kad teisei kreiptis į apeliacinės instancijos teismą įgyvendinti reikalingą apeliacinį skundą surašytų advokatas (išskyrus atvejus, kai skundą surašo asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, jeigu jis atstovauja sau arba artimajam giminaičiui ar sutuoktiniui (sugyventiniui), taip pat kiti nurodyti subjektai tam tikrose bylose), taikomas ir tada, kai apeliacinis skundas civilinėse bylose paduodamas ne tik dėl teisės klausimų, bet ir dėl faktinių aplinkybių, kai skundžiamas visos pirmosios instancijos teismo sprendimas arba tik jo dalis, neatsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir (arba) jos apimtį. Neįvykdžius šio reikalavimo, nustatomas terminas apeliacinio skundo trūkumams šalinti, kuris reiškia, kad, nepašalinus trūkumų per nurodytą laiką, t. y. nesikreipus į advokatą (ar

kitus nurodytus subjektus), apeliacinis skundas laikomas nepaduotu, o pasibaigus trisdešimties dienų nuo skundžiamo sprendimo priėmimo terminui jis nebegali būti paduodamas.

Pažymėtina ir tai, kad nors pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo neturintis asmuo, norintis paduoti apeliacinį skundą, privalo kreiptis į advokatą (ar kitus nurodytus subjektus), jokie reikalavimai, *inter alia* kreiptis į advokatą ar turėti atitinkamą teisinį išsilavinimą, kitai bylos šaliai, privalančiai pateikti atsiliepimą į apeliacinį skundą, nekeliami.

8. Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualu paminėti ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (BPK), Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (ANK) ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (ABTĮ) nuostatas, kuriomis reguliuojamas teisės paduoti apeliacinį skundą įgyvendinimas baudžiamosiose, administracinių nusižengimų bylose ir administracinėse bylose dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių.

8.1. BPK 313 straipsnio 1 dalyje (2016 m. birželio 30 d. redakcija) nustatyta: „Apeliacinis skundas dėl neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio turi būti rašytinis ir apelianto pasirašytas. Apeliaciniame skunde turi būti nurodyta apeliacinės instancijos teismo pavadinimas, byla, dėl kurios paduodamas skundas, ir išdėstyta skundžiamos nuosprendžio dalies esmė, nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai, apelianto motyvuoti prašymai dėl įrodymų priėmimo, išreikalavimo, įrodymų tyrimo atlikimo ir apimties, dėl bylos nagrinėjimo žodinio ar rašytinio proceso tvarkos, prašymai kitais klausimais.“

Taigi BPK 313 straipsnio 1 dalyje (2016 m. birželio 30 d. redakcija) nustatytos tam tikros procesinės apeliacinio skundo padavimo baudžiamosiose bylose sąlygos: apeliacinis skundas turi būti surašomas raštu ir pasirašomas jį teikiančio asmens, kad ir kokia būtų jo profesija ar kokią išsilavinimą jis turėtų. Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu pažymėtina, kad nei šioje, nei kitose BPK nuostatose nėra įtvirtinta reikalavimo, kad apeliacinį skundą surašytų kitas apeliantui atstovaujantis asmuo, kaip antai advokatas, nors BPK 313 straipsnio 1 dalyje (2016 m. birželio 30 d. redakcija) įtvirtinti reikalavimai apeliacinio skundo surašymui baudžiamosiose bylose iš esmės panašūs į CPK 306 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1, 2 dalyse nustatytus reikalavimus apeliacinio skundo surašymui civilinėse bylose, kuriose tokį skundą pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) gali surašyti tik advokatas (ar kiti nurodyti subjektai).

8.2. ANK 647 straipsnyje *inter alia* nustatyta:

„1. Apeliacinis skundas paduodamas raštu, pasirašytas skundą paduodančio asmens (ar jo atstovo). <...>

2. Apeliaciniame skunde turi būti nurodyta: apygardos teismo pavadinimas;

administracinio nusižengimo byla, kurioje paduodamas apeliacinis skundas; skundžiamo apylinkės teismo nutarimo (nutarties) administracinio nusižengimo byloje ar jo (jos) dalies esmė; nutarimo (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai; apeliacinį skundą padavusio asmens prašymai. <...>“

Taigi ANK 647 straipsnio 1 dalyje yra nustatytos tam tikros procesinės apeliacinio skundo padavimo administracinių nusižengimų bylose sąlygos: apeliacinis skundas turi būti surašomas raštu ir pasirašomas skundą paduodančio asmens, kad ir kokia būtų jo profesija ar kokį išsilavinimą jis turėtų, arba jo atstovo. Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu pažymėtina, jog reikalavimas, kad apeliacinį skundą surašytų atstovas, yra alternatyvus paduodant apeliacinį skundą ir neužkerta kelio apeliacinį skundą surašyti pačiam apeliantui, nors ANK 647 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti reikalavimai apeliacinio skundo surašymui administracinių nusižengimų bylose iš esmės panašūs į CPK 306 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1, 2 dalyse nustatytus reikalavimus apeliacinio skundo surašymui civilinėse bylose, kuriose tokį skundą pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) gali surašyti tik advokatas (ar kiti nurodyti subjektai).

8.3. ABTĮ (2016 m. birželio 2 d. redakcija) 134 straipsnyje nustatyta, kad „apeliacinį skundą pasirašo apeliantas arba jo atstovas“ (4 dalis) ir kad „apeliaciniame skunde nurodoma: 1) teismo, kuriam adresuojamas apeliacinis skundas, pavadinimas; 2) apelianto vardas, pavardė (pavadinimas), asmens kodas (kodas) ir adresas, jeigu apeliantas turi, – ir elektroninio pašto adresas, telefono ir fakso numeriai ar kitų elektroninių ryšių priemonių adresai; 3) kitų proceso dalyvių, išskyrus proceso šalių atstovus, pavadinimai ir adresai, jeigu žinoma, – ir elektroninio pašto adresas, telefono, fakso numeriai ar kitų elektroninių ryšių priemonių adresai; 4) skundžiamas sprendimas ir teismas, priėmęs tą sprendimą; 5) ginčijami klausimai; 6) įstatymai ir bylos aplinkybės, kuriomis grindžiamas sprendimo ar jo dalies neteisėtumas ar nepagrįstumas (apeliacinio skundo juridinis pagrindas); 7) apelianto prašymas (apeliacinio skundo dalykas); 8) įrodymai, patvirtinantys apeliaciniame skunde išdėstytas aplinkybes; 9) pageidavimai dėl teismo sprendimo, kitų procesinių dokumentų gavimo elektroninių ryšių priemonėmis; 10) apelianto prašymas bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka, kai jis to pageidauja; 11) pridedamų prie apeliacinio skundo dokumentų sąrašas“ (2 dalis).

Taigi pagal ABTĮ (2016 m. birželio 2 d. redakcija) 134 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą apeliacinį skundą administracinėse bylose dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, gali surašyti pats asmuo, kad ir kokia būtų jo profesija ar kokį išsilavinimą jis turėtų, arba jo atstovas. Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu pažymėtina, jog reikalavimas, kad apeliacinį skundą surašytų atstovas, yra alternatyvus paduodant apeliacinį skundą ir neužkerta kelio apeliacinį skundą surašyti pačiam apeliantui, nors ABTĮ (2016 m. birželio 2 d. redakcija) 134 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti reikalavimai apeliacinio skundo surašymui administracinėse bylose dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, iš esmės panašūs į

CPK 306 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1, 2 dalyse nustatytus reikalavimus apeliacinio skundo surašymui civilinėse bylose, kuriose tokį skundą pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) gali surašyti tik advokatas (ar kiti nurodyti subjektai).

8.4. Apibendrinant BPK 313 straipsnio 1 dalyje (2016 m. birželio 30 d. redakcija), ANK 647 straipsnio 1 dalyje ir ABTĮ (2016 m. birželio 2 d. redakcija) 134 straipsnio 2, 4 dalyse įtvirtintą teisinį reguliavimą šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu pažymėtina, jog nei baudžiamajame, nei administracinių bylų procese, nei administracinių nusižengimų teisenoje nėra taikomas reikalavimas, kad apeliacinį skundą surašytų tik advokatas (arba kitas nurodytas subjektas), nors tiek baudžiamosiose, tiek administracinių nusižengimų bylose, tiek administracinėse bylose dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, apeliacinio skundo surašymui keliami reikalavimai yra iš esmės panašūs į tuos, kurie keliami apeliacinio skundo surašymui civilinėse bylose.

9. Šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijamas CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas, kuriuo įtvirtintas reikalavimas, kad apeliacinį skundą civilinėse bylose surašytų advokatas (arba kitas nurodytas subjektas), aiškinamas kartu su Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) nuostatomis. Šiame įstatyme reglamentuojamas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimas asmenims, kad šie galėtų tinkamai ginti pažeistas ar ginčijamas savo teises ir įstatymų saugomus interesus (1 straipsnio 1 dalis).

9.1. Pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 2 straipsnio 1 dalį (2016 m. lapkričio 3 d. redakcija) valstybės garantuojama teisinė pagalba apima, be kita ko, dokumentų rengimą, gynybą ir atstovavimą bylose (antrinė valstybės garantuojama teisinė pagalba).

9.2. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 11 straipsnyje (su 2018 m. birželio 30 d. pakeitimais) nustatyta, kokie asmenys turi teisę gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą.

9.2.1. Pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 11 straipsnio 2 dalį (su 2018 m. birželio 30 d. pakeitimais) teisę gauti antrinę teisinę pagalbą turi Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, kiti Lietuvos Respublikoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys, taip pat kiti Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse ir tiesiogiai taikomuose Europos Sąjungos teisės aktuose nurodyti asmenys:

- kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisei pagalbai gauti;

- kurie nurodyti šio įstatymo 12 straipsnyje kaip turintys teisę gauti antrinę teisinę pagalbą neatsižvelgiant į Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius teisei pagalbai gauti.

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 12 straipsnyje (2018 m. birželio 30 d. redakcija) nurodyta, kokiems asmenims valstybės garantuojama teisinė pagalba teikiama neatsižvelgiant į jų turto ir pajamų lygį, kaip antai asmenims, nukentėjusiems nuo tam tikrų nurodytų nusikalstamų veikų (2 punktas), asmenims, kuriems paskirta socialinė pašalpa (4 punktas), skolininkams vykdymo procese, kai išieškoma iš paskutinio gyvenamojo būsto (9 punktas), asmenims bylose dėl gimimo registravimo (14 punktas), asmenims bylose dėl neteisėtai išvežto ar laikomo vaiko grąžinimo (15 punktas) ir kt.

Taigi, remiantis Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 11 straipsnio 2 dalies (su 2018 m. birželio 30 d. pakeitimais), 12 straipsnio (2018 m. birželio 30 d. redakcija) nuostatomis, valstybės garantuojama antrinė teisinė pagalba, *inter alia* pagalba rengiant apeliacinį skundą civilinėse bylose, gali būti teikiama ne visiems asmenims, o tik tiems, kurių turtas ir pajamos neviršija Vyriausybės nustatyto lygio arba kurie pagal įstatymą gali gauti tokią pagalbą, *inter alia* tam tikrų kategorijų bylose, neatsižvelgiant į jų pajamų lygį.

9.2.2. Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 11 straipsnio 5 dalį (2018 m. birželio 30 d. redakcija) juridiniai asmenys turi teisę gauti antrinę teisinę pagalbą tik tuo atveju, kai juridinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Galimybė juridiniam asmeniui gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą civilinėse bylose nėra numatyta.

9.3. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 11 straipsnio 7 dalyje (su 2018 m. birželio 30 d. pakeitimais) yra nustatyti atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindai, kurie taikomi visiems nurodytiems asmenims, *inter alia* tiems, kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisei pagalbai gauti: antrinė teisinė pagalba neteikiama, be kita ko, kai atstovavimas byloje yra neperspektyvus (2 punktas), pareiškėjas kreipiasi dėl neturtinės žalos, susijusios su garbės ir orumo gynimu, tačiau jis nepatyrė turtinės žalos (3 punktas), prašymas yra susijęs su reikalavimu, tiesiogiai atsirandančiu dėl pareiškėjo ūkinės komercinės veiklos ar dėl jo savarankiškos profesinės veiklos (4 punktas), pareiškėjas kreipiasi ne dėl savo teisių pažeidimo, išskyrus atstovavimo pagal įstatymą atvejus (6 punktas), ir kt. Pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 11 straipsnio 8 dalį (2017 m. lapkričio 11 d. redakcija) kai kurie iš šių apribojimų valstybės garantuojamai teisei pagalbai gauti netaikomi teikiant antrinę teisinę pagalbą administracinių nusižengimų bylose, kai dėl antrinės teisinės pagalbos kreipiasi administracinės atsakomybės traukiamas asmuo, ir baudžiamosiose bylose, o pagal šio straipsnio 10 dalį (2018 m. birželio 30 d. redakcija) Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba gali nuspręsti suteikti antrinę pagalbą ir nurodytų kategorijų civilinėse bylose, tačiau tik išimtiniais atvejais.

Taigi pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 11 straipsnio 7 dalį (su

2018 m. birželio 30 d. pakeitimais) valstybės garantuojama teisinė pagalba paprastai neteikiama jokioms asmenų grupėms (kad ir koks būtų asmens turimo turto ir gaunamų pajamų lygis) tam tikrų kategorijų civilinėse bylose (kaip antai bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo, dėl savarankiškos profesinės ar ūkinės komercinės veiklos ir kt.).

9.4. Apibendrinant aptartą Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme (2013 m. gegužės 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) įtvirtintą teisinį reguliavimą konstatuotina, kad teisė į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, *inter alia* pagalbą teismo dokumentams parengti, nėra užtikrinama visiems asmenims visose bylose. Pirma, valstybės garantuojama antrinė teisinė pagalba užtikrinama tik tiems asmenims, kurie dėl savo turtinės padėties neturi galimybių tinkamai ginti savo teisių ir įstatymų saugomų interesų (t. y. jų turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisei pagalbai gauti) arba kurie atitinka kitas šiame įstatyme nustatytas sąlygas (t. y. kreipiasi dėl teisinės pagalbos tokiose bylose, kuriose pagalbai teikti netaikomas finansinis kriterijus) (11 straipsnio 2 dalis, 12 straipsnis (2018 m. birželio 30 d. redakcija)). Antra, tokia pagalba, kad ir koks būtų asmens turimo turto ir gaunamų pajamų lygis, paprastai neteikiama tam tikrų kategorijų civilinėse bylose (kaip antai bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo, bylose dėl savarankiškos profesinės ar ūkinės komercinės veiklos ir kt.) (11 straipsnio 7 dalis (su 2018 m. birželio 18 d. pakeitimais)). Taigi, asmenys, kurių turimas turtas ir gaunamos metinės pajamos bent kiek viršija Vyriausybės nustatytą turto ir pajamų lygį ar kurie norėtų paduoti apeliacinį skundą tam tikrų kategorijų civilinėse bylose, negali gauti valstybės garantuojamos antrinės teisinės pagalbos.

Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu konstatuotina ir tai, kad juridiniams asmenims civilinėse bylose valstybės garantuojama teisinė pagalba neteikiama jokiais atvejais.

9.5. Pareiškėjo ginčijamą CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtintą teisinį reguliavimą, pagal kurį, kaip minėta, reikalaujama, kad apeliacinį skundą surašytų advokatas (arba kitas nurodytas subjektas), aiškinant kartu su minėtomis Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) nuostatomis pažymėtina, kad valstybės garantuojama teisinė pagalba, *inter alia* apeliaciniam skundui civilinėse bylose parengti, teikiama ne visiems asmenims ir ne visose civilinėse bylose:

- fiziniai asmenys, neatitinkantys sąlygų valstybės garantuojamai teisei pagalbai gauti, negali pasinaudoti valstybės garantuojamo advokato paslaugomis apeliaciniam skundui surašyti, tad, norėdami paduoti apeliacinį skundą, privalo kreiptis į advokatą ir už jo paslaugas mokėti savo lėšomis;

- juridiniai asmenys iš viso negali gauti jokios teisinės pagalbos apeliaciniam skundui civilinėse bylose paduoti, tad jeigu neturi nurodytą teisinį išsilavinimą įgijusio darbuotojo, visais atvejais, norėdami paduoti apeliacinį skundą, privalo kreiptis į advokatą ir už jo paslaugas mokėti

savo lėšomis.

10. Apibendrinant CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) nustatytą ir su juo susijusį teisinį reguliavimą pažymėtina, kad:

- CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) yra nustatyta bendra taisyklė, kad apeliacinį skundą surašo advokatas (išskyrus atvejus, kai skundą surašo asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, jeigu jis atstovauja sau arba artimajam giminaičiui ar sutuoktiniui (sugyventiniui), taip pat kiti nurodyti subjektai tam tikrose bylose);

- šis reikalavimas pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) taikomas visiems fiziniams asmenims, neturintiems aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo ar tokį išsilavinimą įgijusio artimojo giminaičio ar sutuoktinio (sugyventinio), taip pat visiems juridiniams asmenims, kuriuose nedirba asmuo, turintis tokį išsilavinimą, visų kategorijų civilinėse bylose (išskyrus nurodytąsias), neatsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir (arba) jos apimtį, tiek dėl teisės klausimų, tiek ginčijant faktines aplinkybes, tiek skundžiant visą pirmosios instancijos teismo sprendimą, tiek jo dalį;

- per nurodytą terminą neįvykdžius šio reikalavimo, t. y. nesikreipus į advokatą (ar kitus nurodytus subjektus), apeliacinis skundas laikomas nepadutu ir byloje apeliacinis procesas nepradedamas, o pasibaigus nurodytam terminui jis ir nebegali būti pradėtas (CPK 316 straipsnio 2 dalis);

- jokie reikalavimai, *inter alia* kreiptis į advokatą ar turėti atitinkamą teisinį išsilavinimą, nėra keliami kitai bylos šaliai, privalančiai pateikti atsiliepimą į apeliacinį skundą, kuriame išdėstoma nuomonė dėl apeliacinio skundo argumentų pagrįstumo (CPK 318 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1 dalis);

- reikalavimas, kad apeliacinį skundą surašytų advokatas, netaikomas nei baudžiamajame, nei administracinių bylų procese, nei administracinių nusižengimų teisenoje: apeliacinį skundą tiek baudžiamosiose, tiek administracinių nusižengimų bylose, tiek administracinėse bylose dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, gali surašyti pats skundą paduodantis asmuo, kad ir kokia būtų jo profesija ar kokį išsilavinimą jis turėtų, nors reikalavimai apeliacinio skundo surašymui minėtose bylose yra iš esmės panašūs į tuos, kurie keliami apeliacinio skundo surašymui civilinėse bylose (BPK 313 straipsnio 1 dalis (2016 m. birželio 30 d. redakcija), ANK 647 straipsnio 1 dalis, ABTĮ (2016 m. birželio 2 d. redakcija) 134 straipsnio 2, 4 dalys);

- valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, *inter alia* apeliacinio skundo surašymui, pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme (2013 m. gegužės 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) nustatytą teisinį reguliavimą gali gauti ne visi asmenys ir ne visose civilinėse bylose; fiziniai asmenys, neatitinkantys sąlygų valstybės garantuojamai teisinei pagalbai gauti, *inter alia* tie, kurių turtas ir metinės pajamos bent kiek viršija Vyriausybės nustatytą turto ir pajamų lygį teisinei

pagalbai gauti, o juridiniai asmenys jokiais atvejais negali pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba apeliacinio skundo surašymui civilinėse bylose, tad pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija), siekdami paduoti apeliacinį skundą civilinėje byloje, jie privalo kreiptis į advokatą ir už jo paslaugas mokėti savo lėšomis.

II

Konstitucijos nuostatos ir oficialioji konstitucinė doktrina

11. Šioje konstitucinės justicijos byloje tirama CPK įtvirtinto teisinio reguliavimo, pagal kurį reikalaujama, kad apeliacinį skundą surašytų advokatas (arba kiti nurodyti subjektai), atitiktis Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai.

12. Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas konstitucinis teisminės gynybos principas.

12.1. Teisę į teisminę pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gynybą turi kiekvienas asmuo, manantis, kad jo teisės ar laisvės pažeistos; asmeniui jo pažeistų teisių gynyba teisme garantuojama neatsižvelgiant į jo teisinį statusą (*inter alia* 2012 m. gruodžio 10 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai, 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas). Demokratinėje valstybėje teismas yra pagrindinė institucinė žmogaus teisių ir laisvių garantija (*inter alia* 2012 m. gruodžio 10 d. nutarimas, 2016 m. birželio 28 d. sprendimas).

12.2. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad pagal Konstituciją teisės kreiptis į teismą negalima apriboti ar paneigti (*inter alia* 2010 m. gegužės 13 d., 2012 m. gruodžio 10 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai); asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat negali būti nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas (*inter alia* 2006 m. lapkričio 27 d., 2011 m. gegužės 11 d. nutarimai), nes kiltų grėsmė vienai svarbiausių teisinės valstybės vertybių (2003 m. kovo 4 d., 2011 m. birželio 9 d. nutarimai).

12.3. Asmens teisė kreiptis į teismą, įtvirtinta Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje, taip pat konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja asmens teisę į tinkamą teisinį procesą, *inter alia* tinkamą teismo procesą, kuris yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą (*inter alia* 2009 m. birželio 8 d., 2013 m. sausio 25 d., 2018 m. spalio 11 d. nutarimai). Asmens teisių ir laisvių teismo gynybos garantija – tai procesinio pobūdžio garantija, esminis asmens teisių ir laisvių konstitucinio instituto elementas, būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga, neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas (*inter alia* 2013 m. liepos 5 d., 2015 m. liepos 9 d. nutarimai).

Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme (*inter alia* 2004 m. gruodžio 29 d., 2012 m. gruodžio 10 d. nutarimai). Priešingu atveju tektų konstatuoti šios konstitucinės teisės deklaratyvumą (2006 m. sausio 16 d. nutarimas, 2014 m. balandžio 16 d.

sprendimas).

13. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymėta, kad konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, aiškinama kitų Konstitucijos nuostatų kontekste, suponuoja ir tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui (*inter alia* 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai).

13.1. Teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą (1998 m. gruodžio 9 d., 2008 m. sausio 24 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai). Žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisyimas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą bylą nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non* (2006 m. kovo 28 d., 2008 m. sausio 24 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas 2008 m. sausio 24 d. nutarime yra pažymėjęs, kad pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimo instituto paskirtis yra ne tik teisinė atsakomybėn patraukto asmens (nuteistojo) teisių, bet ir kitų asmenų, *inter alia* nukentėjusiojo, teisių ir teisėtų interesų, taip pat viešojo intereso, valstybės teisinės tvarkos gynimas ir apsauga.

13.2. Pagal Konstituciją įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta pati proceso šalies teisė apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą (2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d., 2008 m. sausio 24 d. nutarimai).

Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, įstatymų leidėjas, reglamentuodamas civilinio proceso santykius, turi tam tikrą diskreciją nustatyti įvairius pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimo pagrindus ir terminus, taip pat įvairias teismines institucijas, kurioms gali būti skundžiami pirmosios instancijos teismo priimti baigiamieji aktai, ir civilinio proceso įstatymuose įtvirtinti atitinkamus atskirus institutus (2007 m. spalio 24 d. nutarimas). Tačiau Konstitucija neleidžia įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad kokios nors kategorijos bylose apskritai jokiais atvejais būtų negalima siekti inicijuoti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo, nes šitaip būtų paneigta galimybė ištaisyti galimas teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą; nustačius tokį teisinį reguliavimą konstitucinė teisingumo samprata būtų apribota tik formaliu, nominaliu teismo vykdomu teisingumu, tik teismo vykdomo teisingumo regimybe, taigi ne tuo teisingumu, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (2007 m. spalio 24 d. nutarimas).

13.3. Vadinasi, pagal Konstituciją, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, teisė apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, kad būtų užtikrinta galimybė ištaisyti galimas klaidas, yra neatsiejamą konstitucinės teisės kreiptis į teismą ir teisės į tinkamą teismo procesą dalis. Teisės kreiptis į bent vienos aukštesnės instancijos teismą, kad būtų patikrintas pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, negalima dirbtinai suvaržyti ar išvis paneigti, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės nebuvo tinkamai apgintos pirmosios instancijos teisme, teisė kreiptis į aukštesnės instancijos teismą būtų neproporcingai apribota.

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, vykdydamas iš Konstitucijos, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančią pareigą užtikrinti proceso dalyviams galimybę patikrinti pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą bent vienos aukštesnės instancijos teisme, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų sudarytos prielaidos asmeniui veiksmingai pasinaudoti teise apskusti priimtą, bet neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui. Tai reiškia, kad, įstatymu nustatant pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimo apeliacinės instancijos teismui tvarką, negali būti numatyti tokie apeliacinio skundo padavimo pagrindai, terminai ir sąlygos, dėl kurių kreiptis į apeliacinės instancijos teismą taptų itin sunku arba iš viso būtų neįmanoma apskusti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apeliacinės instancijos teismui. Priešingu atveju konstitucinė teisė apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui būtų deklaratyvi, būtų užkirstas kelias ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą, taip pat būtų pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą, nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo.

14. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste taip pat paminėtina, kad, atskleidamas reikalavimus civilinio proceso teisiniui reguliavimui, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas civilinio proceso santykius, privalo paisyti Konstitucijos, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, lygiateisiškumo, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teisėjų nešališkumo ir nepriklausomumo principų, taip pat asmens konstitucinės teisės į tinkamą teismo procesą, kildinamos iš *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo ir neatskiriamai su juo susijusios (2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas). Pagal Konstituciją civilinio proceso santykius įstatymu būtina reguliuoti taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos teismui ištirti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą byloje (2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad civilinio proceso santykių teisinis reguliavimas turi būti toks, kad proceso dalyviai, turintys tą patį procesinį teisinį statusą, būtų

traktuojami vienodai; taigi jie turi turėti ir tokias pačias teises bei pareigas (2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas 2001 m. birželio 5 d. nutarime, civilinio proceso teisėje konstituciniu visų asmenų lygybės principu *inter alia* yra grindžiami šalių procesinio lygiateisiškumo ir rungimosi principai.

15. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad viena iš asmens teisės į teisminę gynybą veiksmingo įgyvendinimo sąlygų yra teisė turėti advokatą (2011 m. birželio 9 d., 2015 m. liepos 9 d. nutarimai). Iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla įstatymų leidėjo pareiga įstatymais sukonkretinti, kaip įgyvendinama ši asmens konstitucinė teisė, taip pat valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali (*inter alia* 2001 m. vasario 12 d., 2015 m. liepos 9 d., 2018 m. spalio 11 d. nutarimai).

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją teisė turėti advokatą kaip viena iš asmens teisės į teisminę gynybą veiksmingo įgyvendinimo sąlygų reguliuojant konstitucinės teisės kreiptis į teismą, *inter alia* teisės apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą apeliacinės instancijos teismui, įgyvendinimą negali būti paversta šią konstitucinę teisę varžančia pareiga, *inter alia* tiek, kad būtų paneigta galimybė pasinaudoti pačia teise.

16. Pažymėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucija, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą, 31 straipsnio 2 dalyje garantuojamo bylos teisingo išnagrinėjimo nepriklausomame ir nešališkame teisme imperatyvas, konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuoja valstybės pareigą įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygomis, paisant valstybės finansinių išgalių, užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos, *inter alia* juridinio konsultavimo ir atstovavimo paslaugų, teikimą tiems socialiai jautriems (pažeidžiamiems) asmenims, kuriems ji kitaip įprastoje teisinių paslaugų rinkoje būtų fiktyvi ar itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių, taip pat kitais atvejais, kai tai būtina teisingumo interesais; įstatymų leidėjas, reglamentuodamas valstybės biudžeto ar kitomis viešosiomis lėšomis finansuojamą ir specialiomis institucinėmis bei organizacinėmis priemonėmis užtikrinamą teisinę pagalbą (viešąją teisinę paslaugą), turi plačią diskreciją pasirinkti jos organizavimo, teikimo ir finansavimo modelį (2015 m. liepos 9 d., 2018 m. spalio 11 d. nutarimai).

Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalį asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta teisė turėti advokatą reiškia *inter alia* teisę turėti valstybės paskirtą advokatą; iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali (*inter alia* 2011 m. birželio 9 d., 2018 m. spalio 11 d. nutarimai).

Taigi, siekiant užtikrinti Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens teisę į teisminę gynybą, konstitucinio teisinės valstybės principo laikymąsi ir jų suponuojamą teisę į tinkamą teisinį procesą, įstatymų leidėjui kyla pareiga, atsižvelgiant į valstybės finansines išgales ir paisant iš Konstitucijos, *inter alia* jos 31 straipsnio 2, 6 dalių, kylančių išipareigojimų, pirmiausia užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos teikimą baudžiamosiose bylose tiems socialiai jautriems (pažeidžiamiesiems) asmenims, kuriems ji kitaip įprastoje teisinių paslaugų rinkoje būtų fiktyvi ar itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių, taip pat kitais atvejais, kai tai būtina teisingumo interesais. Kartu pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymų leidėjas turi nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį įstatyme nustatytais atvejais valstybės užtikrinama teisinė pagalba būtų teikiama *inter alia* civilinėse bylose tiems asmenims, kuriems tokios pagalbos nesuteikus apskritai nebūtų įmanoma įgyvendinti teisės kreiptis į teismą.

Vadinasi, pagal Konstituciją, atsižvelgiant į civilinių ir baudžiamųjų bylų ypatumus, valstybės biudžeto ar kitomis viešosiomis lėšomis finansuojamos ir specialiomis institucinėmis bei organizacinėmis priemonėmis užtikrinamos teisinės pagalbos teikimas, *inter alia* galimybė gauti advokato pagalbą, civiliniame ir baudžiamajame procesuose gali būti reguliuojamas skirtingai.

III

Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas ir

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija

17. Asmens teisė į teismą užtikrinama 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) nuostatomis.

17.1. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje numatyta teisė į teismą nagrinėjant asmens civilinių teisių ir pareigų bei jam pareikšto baudžiamojo kaltinimo klausimus, apimanti ir asmens teisę kreiptis į teismą (angl. *access to a court*), ir įtvirtinti teisingo teismo (angl. *fair trial*) principai.

17.2. Konvencijos Protokolo Nr. 7 2 straipsnyje reglamentuojama teisė apskųsti antrosios instancijos teismui sprendimus baudžiamosiose bylose. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad jo apkaltinamasis nuosprendis ar bausmė būtų peržiūrėti aukštesnės teisminės instancijos. Šios teisės įgyvendinimą, taip pat šio naudojimosi pagrindus nustato įstatymas.“

Šiame kontekste paminėtina, jog Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1995 m. vasario 7 d. priimtoje rekomendacijos Nr. R(95)5 dėl apeliacijos sistemų ir procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose įvedimo ir jų funkcionavimo tobulinimo preambulėje paminėta, kad apeliacinės procedūros turėtų būti prieinamos ne tik baudžiamosiose, bet ir civilinėse bei komercinėse bylose. Šiame dokumente Europos Tarybos valstybėms narėms rekomenduojama imtis visų reikalingų priemonių, kad būtų galima veiksmingai įgyvendinti teisę į apeliaciją. Šioje rekomendacijoje, be kita ko,

nurodyta, kad bet kokią sprendimą, priimtą pirmosios instancijos teismo, turi būti galima apskųsti aukštesnės instancijos teismui (1 straipsnio a punktas).

Minėtoje rekomendacijoje taip pat numatyta, jog siekiant, kad apeliacijos procesas būtų greitesnis ir veiksmingesnis, valstybės kaip vieną iš priemonių gali pasirinkti skatinti naudotis kvalifikuotų teisininkų pagalba atstovaujant bylos šalims teisme (6 straipsnio k punktas). Šiai konstitucinės justicijos bylai aktualiu aspektu pažymėtina, kad tokia rekomendacija nereiškia, jog valstybės narės turi nustatyti, kad kvalifikuoto teisininko dalyvavimas apeliacijos procese yra būtina teisės į apeliaciją įgyvendinimo sąlyga.

18. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT), aiškindamas minėtą Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, yra pabrėžęs, kad ši dalis turi būti aiškinama teisės viršenybės principo kontekste ir ji garantuoja kiekvienam asmeniui teisę kreiptis į teismą dėl savo civilinio pobūdžio teisių ir pareigų (*inter alia* 1975 m. vasario 21 d. sprendimo byloje *Golder prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 4451/70, 28–36 punktai; Didžiosios kolegijos 2005 m. spalio 19 d. sprendimo byloje *Roche prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 32555/96, 116 punktas; Didžiosios kolegijos 2010 m. kovo 23 d. sprendimo byloje *Cudak prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 15869/02, 54 punktas). EŽTT taip pat yra konstatavęs, kad teisė kreiptis į teismą turi būti „praktiška ir veiksminga“ ir negali būti tik „teorinė ar iliuzinė“. Kad asmens turima teisė kreiptis į teismą būtų veiksminga, jis turi turėti aiškias ir praktines galimybes ginčyti bet kokią aktą, kuris pažeidžia jo teises (1995 m. gruodžio 4 d. sprendimo byloje *Bellet prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 23805/94, 36 punktas). Be to, teisė kreiptis į teismą apima ne tik asmens galimybes pareikšti ieškinį teismui (t. y. pradėti teismines procedūras), bet ir jo teisę, kad dėl jo iškelto klausimo būtų priimtas teismo sprendimas (2015 m. gegužės 19 d. sprendimo byloje *Fălie prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 23257/04, 21–22 punktai).

Naudojimasis asmeniui pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį suteikta teise į teismą gali būti ribojamas atsižvelgiant į kiekvienos valstybės teisinio reguliavimo ypatumus. Nustatydamos atitinkamus naudojimosi teise į teismą apribojimus valstybės narės turi tam tikrą vertinimo laisvę. Tačiau šie apribojimai negali būti tokie, kad suvaržytų asmens teisę kreiptis į teismą taip ar tiek, kad būtų paneigta pati šios teisės esmė. Be to, bet kokie apribojimai bus nesuderinami su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatomis, jei nebus skirti teisėtam tikslui pasiekti ir jei nebus proporcingi (*inter alia* Didžiosios kolegijos 2016 m. lapkričio 29 d. sprendimo byloje *Lupeni Greek Catholic Parish ir kiti prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 76943/11, 86 punktas).

18.1. EŽTT jurisprudencijoje yra pažymėta ir tai, kad Konvencijos 6 straipsnis neįpareigoja valstybių steigti apeliacinės ar kasacinės instancijos teismų. Tačiau jei tokie teismai valstybėse narėse yra, tuose procesuose taip pat turi būti taikomos Konvencijos 6 straipsnio garantijos, susijusios *inter alia* su veiksminga asmens teise kreiptis į teismą dėl savo civilinių teisių ir pareigų (Didžiosios kolegijos 2009 m. vasario 18 d. sprendimo byloje *Andrejeva prieš Latviją*, peticijos

Nr. 55707/00, 97 punktą). Šios Konvencijos 6 straipsnio nuostatos apeliacijos ir kasacijos procesams taikomos atsižvelgiant į šių procesų ypatumus ir į instancinės sistemos visumą bei aukštesnės instancijos teismo vaidmenį joje; skundo dėl teisės klausimų priimtino sąlygos gali būti griežtesnės nei paprasto teismui paduodamo skundo (*inter alia* 2006 m. lapkričio 2 d. sprendimo byloje *Kozlica prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 29182/03, 32 punktą).

18.2. EŽTT taip pat yra pabrėžęs, kad atitinkami teisės kreiptis į aukštesnės instancijos teismą apribojimai yra galimi ir kad valstybės turi diskreciją, atsižvelgdamos į savo teismų sistemos ypatumus, pasirinkti atitinkamus apribojimus. Tačiau teisė į teismą bus nepagrįstai suvaržyta, jei nustatytos taisyklės nebeužtikrins veiksmingo teisinio tikrumo ir teisingumo vykdymo ir taps tam tikra kliūtimi tam tikro asmens bylą iš esmės išnagrinėti kompetentingame teisme (Didžiosios kolegijos 2018 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje *Zubac prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 40160/12).

18.3. EŽTT taip pat yra pažymėjęs, kad reikalavimas būti atstovaujamam advokato būtų nesuderinamas su Konvencijos garantijomis, jei valstybėje nebūtų numatyta galimybė gauti teisinę pagalbą arba ji būtų neproporcingai apribota (1998 m. liepos 30 d. sprendimo byloje *Aerts prieš Belgiją*, peticijos Nr. 25357/94, 57–60 punktai; 2011 m. liepos 19 d. sprendimas byloje *Jelcovas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 16913/04). Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į tai, kad abiejose bylose buvo kalbama apie teisės į kasaciją apribojimus tuo atveju, kai kasacinės instancijos teisme buvo būtinas advokatas, bet jis pareiškėjams nebuvo suteiktas.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis dėl teisės į teismą nagrinėjant asmens civilinių teisių ir pareigų klausimus bei asmeniui pareikštus baudžiamuosius kaltinimus EŽTT praktikoje yra aiškinama ir taikoma skirtingai. Pagal Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punktą teisinė pagalba, siekiant tinkamai užtikrinti tokio asmens teisę į gynybą, yra būtina baudžiamosiose bylose, kai asmuo atitinka šioje dalyje nustatytas sąlygas (t. y. kai neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai būtina teisingumo interesais), tačiau tokia teisė pagal Konvencijos 6 straipsnį nėra garantuojama civilinėse bylose. Valstybės šioje srityje turi vertinimo laisvę ir pačios renka, kokiais būdais užtikrins asmeniui veiksmingą teisę į teismą civilinėse bylose (2011 m. liepos 19 d. sprendimas byloje *Jelcovas prieš Lietuvą*). Tačiau jei teisinė pagalba civilinėse bylose yra būtina ir be tokios pagalbos asmuo negalės veiksmingai pasinaudoti savo turima teise į teismą, jam tokia pagalba turi būti suteikta, pavyzdžiui, dėl procedūrų sudėtingumo arba dėl to, kad vidaus teisėje yra numatytas privalomas advokato dalyvavimas (1979 m. spalio 9 d. sprendimo byloje *Airey prieš Airiją*, peticijos Nr. 6289/73, 26 punktą).

18.4. Paminėtina, kad Konstitucinis Teismas 2018 m. spalio 11 d. nutarime pažymėjo, jog pagal EŽTT jurisprudenciją nemokama teisinė pagalba, nors *expressis verbis* ir nenurodyta Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, tam tikrais atvejais turi būti suteikiama civilinėse bylose, tačiau ne visose. Nemokamos teisinės pagalbos poreikis *inter alia* tam tikroje civilinėje byloje, siekiant

garantuoti teisingo proceso principų laikymąsi, vertinamas atsižvelgiant į kiekvienos bylos aplinkybes ir priklauso, be kita ko, nuo pareiškėjo interesų byloje, taikomos teisės ir procedūrų sudėtingumo, taip pat nuo pareiškėjo gebėjimo tinkamai atstovauti savo interesams teisme (2005 m. vasario 15 d. sprendimo byloje *Steel and Morris prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 68416/01, 59–61 punktai; 2016 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje *Urbšienė ir Urbšys prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 16580/09).

18.5. Šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu apibendrinant išdėstytą EŽTT jurisprudenciją dėl asmens teisės kreiptis į teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, kai yra sprendžiami jo civilinių teisių ir pareigų klausimai, pažymėtina, kad valstybės turi tam tikrą vertinimo laisvę užtikrinant minėtos teisės veiksmingumą, *inter alia* reguliuojant teisinės pagalbos skyrimą civilinėse bylose; svarbu, kad nebūtų pažeista pati teisės kreiptis į teismą esmė. Valstybei laisva valia pasirinkus turėti *inter alia* apeliacinės instancijos teismų sistemą, šiam procesui taikomi Konvencijos 6 straipsnio, garantuojančio teisę kreiptis į teismą ir teisingą procesą, reikalavimai, tačiau valstybėms ir šioje srityje paliekama tam tikra veiksmų laisvė reguliuojant šį procesą, *inter alia* nustatant atitinkamus naudojimosi teise į apeliacinį teismą apribojimus. Tačiau bet koku atveju šie apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje ir proporcingi siekiamam teisėtam tikslui.

IV

Užsienio valstybių konstitucinių teismų jurisprudencija

19. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, jog reikalavimo, kad apeliacinį skundą surašytų ir nagrinėjant civilinę bylą apeliacinės instancijos teisme dalyvaujančiam byloje asmeniui atstovautų advokatas, konstitucingumą yra vertinę užsienio valstybių konstituciniai teismai.

20. Rumunijos Konstitucinis Teismas 2014 m. rugsėjo 17 d. sprendime Nr. 462/2014 pripažino, kad teisinis reguliavimas, kuriuo reikalaujama, kad fiziniams asmenims apeliacinės instancijos procese atstovautų advokatas, prieštarauja Rumunijos Konstitucijai.

20.1. Šiame sprendime Rumunijos Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teisė kreiptis į teismą gali būti ribojama įstatymu proporcingai siekiamiems teisėtiems ir pagrįstiems tikslams, tačiau tokie apribojimai nepriimtini, jei jie paneigia pačią teisės esmę. Įstatymų leidėjas gali nustatyti apeliacinio skundo padavimo terminus, formas, reikalavimus skundo turiniui, teismą, kuriam galima paduoti apeliacinį skundą, teismo kompetenciją ir procedūrą. Tam tikrų teisės į teismą įgyvendinimo sąlygų, įskaitant procedūrines priemones, nustatymas savaime nepažeidžia pačios teisės į teismą, ir jas nustatyti yra įstatymų leidėjo prerogatyva. Tačiau jas nustatydamas įstatymų leidėjas privalo laikytis principo *est modus in rebus*, kuris reiškia, kad nustatytos sąlygos turi būti pakankamai protingos ir nepaneigti pačios teisės egzistavimo.

20.2. Rumunijos Konstitucinis Teismas šiame sprendime pažymėjo, kad, nustatydamas privalomą advokato dalyvavimą apeliaciniame procese kaip apeliacinio skundo priimtino savygą, įstatymų leidėjas nustatė tam tikrą teisės kreiptis į teismą apribojimą, kuriuo siekiama teisėto tikslo – kad apeliacinio proceso metu bylos šalims būtų tinkamai ir kompetentingai atstovaujama ir kad teismas galėtų tinkamai veikti.

20.3. Vis dėlto Rumunijos Konstitucinis Teismas toliau pažymėjo, kad ši priemonė neatrodo proporcinga siekiamam teisėtam tikslui sukurti viešojo ir privataus intereso tarpusavyje ryšį: jos teikiama nauda nėra tokia reikšminga, kaip dėl to atsiradę žmogaus teisių suvaržymai, ji sukuria disbalansą tarp viešojo intereso užtikrinti tinkamą teisingumo vykdymą ir pagrindinių žmogaus teisių apsaugos. Nustačius, kad galimybė pasinaudoti teise kreiptis į teismą priklauso nuo sutarties su advokatu sudarymo kaip apeliacinio skundo priimtino savygos, asmenims pernelyg pasunkintos sąlygos (angl. *excessive conditions*) pasinaudoti teise į apeliaciją, nes atsiranda papildomų finansinių išlaidų, be tų, kurias asmuo ir taip turi padengti už naudojimąsi teismo paslaugomis. Įstatymų leidėjas turi griežtai laikytis principo *est modus in rebus*, kuris reiškia, kad apeliacijos teise kaip teisės kreiptis į teismą dalimi turėtų galėti pasinaudoti visi, turintieji tokią teisę ir teisėtą interesą.

20.4. Minėtame sprendime pažymėta, kad įstatymų leidėjas, pasirinkęs nustatyti priemones, kurios padėtų pasiekti išsikeltą teisėtą tikslą užtikrinti kokybišką teismo procesą, negali dėl to užkrauti papildomos finansinės naštos bylos šalims. Valstybės garantuojama teisinė pagalba prieinama tik tam tikrai žmonių kategorijai – tiems, kurių pajamos neviršija valstybės nustatytųjų ir kurie dar neišnaudojo viso per metus teikiamos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos limito. Tuo tarpu reikalavimas turėti advokatą apeliaciniame procese taikomas visiems asmenims, įskaitant tuos, kurių pajamos viršija valstybės nustatytąsias ir jie negali gauti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, bet kurie nebūtinai turi lėšų, kad galėtų samdyti advokatą. Todėl valstybės garantuojama teisinė pagalba nėra ta priemonė, kuria būtų galima kompensuoti ir atsverti ginčijamo teisinio reguliavimo trūkumą.

21. Reikalavimą, kad apeliaciniame procese bylos šaliai atstovautų advokatas, Rumunijos Konstitucinis Teismas vertino ir 2015 m. birželio 23 d. sprendime Nr. 485/2015. Jame prieštaraujančiu Rumunijos Konstitucijai pripažino teisinį reguliavimą, pagal kurį juridiniam asmeniui apeliacijos procese turėjo atstovauti advokatas. Rumunijos Konstitucinio Teismo vertinimu, toks reikalavimas yra perteklinė sąlyga, lemianti papildomas juridinių asmenų, siekiančių įgyvendinti savo teisę į apeliaciją, išlaidas, taigi pažeidžia teisę į teismą ir teisę į teisminę gynybą.

21.1. Pažymėjęs, kad teisės kreiptis į teismą ir teisės į teisminę gynybą konstitucinė garantija priklauso tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, Rumunijos Konstitucinis Teismas konstatavo,

kad pareiga būti atstovaujamam advokato įgyvendinant teisę į apeliaciją yra nustatyta kaip apeliacinio skundo priimtino sūlyga, kuri riboja teisę į teismą ir teisminę gynybą. Sprendime pažymėta, kad teisė turėti atstovą byloje apeliaciniame procese buvo paversta pareiga. Nors nustatydamas, kad juridiniai asmenys apeliaciniame procese turi būti atstovaujami advokato, įstatymų leidėjas siekė teisėto tikslo – užtikrinti tinkamą šalių teisinį atstovavimą ir tinkamą apeliacinių teismų veikimą, jo pasirinkta priemonė neproporcinga.

21.2. Šiame Rumunijos Konstitucinio Teismo sprendime taip pat pažymėta, kad juridiniai asmenys, kitaip nei fiziniai asmenys, negali pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba, jie gali tikėtis tik tam tikrų lengvatų ar nuolaidų, mokėjimų išdėstymo ar teisinių paslaugų mokesčio atidėjimo. Taigi juridiniai asmenys neišvengiamai patiria papildomų išlaidų, nes turi samdytis advokatą, kad galėtų pasinaudoti apeliacijos teise. Tie juridiniai asmenys, kurių ekonominė padėtis yra sunki arba kurie negali apmokėti teisinių paslaugų dėl to, kad jų banko sąskaitos yra blokuotos, iš viso negali pasinaudoti teise į apeliaciją.

22. Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat sprendė dėl reikalavimo, kad teismo procese bylos šaliai atstovautų advokatas, konstitucingumo ir pripažino teisinį reguliavimą, pagal kurį asmeniui, norinčiam kreiptis į kasacinės instancijos teismą, turėjo atstovauti advokatas, prieštaraujančiu Latvijos Respublikos Konstitucijai. Šis teismas pažymėjo, kad įstatymų leidėjas, įstatyme įtvirtinęs privalomą advokato dalyvavimą, galėjo pasirinkti mažiau varžančias teises priemones, kad pasiektų tikslą užtikrinti kokybišką atstovavimą asmenims ir proceso koncentruotumą. Įstatymų leidėjo nustatyti suvaržymai yra neproporcingi, juolab kad valstybės garantuojama nemokama teisinė pagalba nėra užtikrinama visais atvejais, tad reikalavimas būti atstovaujamam advokato atima iš asmenų teisę kreiptis į teismą (2003 m. birželio 27 d. nutarimas byloje Nr. 2003–04–01).

23. Moldovos Respublikos Konstitucinis Teismas reikalavimą turėti advokatą kreipiantis į Aukščiausiąjį Teismą su kasaciniu skundu taip pat pripažino prieštaraujančiu Moldovos Respublikos Konstitucijai. Šio Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 19 d. nutarime pažymėta, kad tokiu teisiniu reguliavimu pažeidžiama teisė laisvai pasirinkti gynybos formą. Šio teismo vertinimu, sąlyga, kad prieš kreipiantis į Aukščiausiąjį Teismą turi būti kreiptasi į teisininką specialistą, yra neteisėtas asmens teisės apribojimas (2005 m. liepos 19 d. nutarimas byloje Nr. 16).

24. Taigi, apibendrinant minėtų užsienio valstybių konstitucinių teismų praktiką pažymėtina, kad teisinis reguliavimas, kuriuo nustatytas reikalavimas kreipiantis į aukštesnės instancijos teismą ir nagrinėjant bylą jame turėti advokatą, pripažįstamas prieštaraujančiu konstitucijai (pažeidžiančiu teisę kreiptis į teismą ir teisę į teisminę gynybą), kai pagal teisės aktus tinkamai neužtikrinama valstybės garantuojama nemokama teisinė pagalba; toks reikalavimas laikomas neproporcingu siekiant teisėto tikslo, kaip antai sumažinti teisėjų darbo krūvį ir užtikrinti proceso koncentruotumo

principo laikymąsi ir kokybę.

V

Civilinio proceso kodekso 306 straipsnio 3 dalies (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija)

atitiktis Konstitucijai vertinimas

25. Kaip minėta, šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijama CPK 306 straipsnio 3 dalies (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) atitiktis Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai.

26. Pareiškėjo teigimu, teisė į apeliaciją yra sudedamoji konstitucinės teisės į teisminę gynybą dalis. Ginčijamu CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtintu teisiniu reguliavimu ši asmens teisė, pasak pareiškėjo, pernelyg apribojama, nes tuo atveju, kai asmuo neturi galimybių, *inter alia* finansinių, kreiptis į advokatą, o valstybės garantuojama teisinė pagalba jam neteikiama, jis negali paduoti apeliacinio skundo ir įgyvendinti savo konstitucinės teisės kreiptis į apeliacinės instancijos teismą.

27. Kaip minėta, ginčijamoje CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) nustatyta bendra taisyklė, kad apeliacinį skundą surašo advokatas (išskyrus atvejus, kai skundą surašo asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, jeigu jis atstovauja sau arba artimajam giminaičiui ar sutuoktiniui (sugyventiniui), taip pat kiti nurodyti subjektai tam tikrose bylose); šis reikalavimas taikomas visiems fiziniams asmenims, neturintiems aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo ar tokį išsilavinimą įgijusio artimojo giminaičio ar sutuoktinio (sugyventinio), taip pat visiems juridiniams asmenims, kuriuose nedirba asmuo, turintis tokį išsilavinimą, visų kategorijų civilinėse bylose (išskyrus nurodytąsias), neatsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir (arba) jos apimtį, tiek dėl teisės klausimų, tiek ginčijant faktines aplinkybes, tiek skundžiant visą pirmosios instancijos teismo sprendimą, tiek jo dalį.

Minėta ir tai, kad reikalavimas, kad apeliacinį skundą surašytų advokatas, netaikomas nei baudžiamajame, nei administracinių bylų procese, nei administracinių nusižengimų teisenoje, nors reikalavimai apeliacinio skundo surašymui minėtose bylose yra iš esmės panašūs į tuos, kurie keliami apeliacinio skundo surašymui civilinėse bylose (BPK 313 straipsnio 1 dalis (2016 m. birželio 30 d. redakcija), ANK 647 straipsnio 1 dalis, ABTĮ (2016 m. birželio 2 d. redakcija) 134 straipsnio 2, 4 dalys).

28. Kaip minėta, pagal Konstituciją, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalį, konstitucinę teisinę valstybės principą, teisė apskųsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, kad būtų užtikrinta galimybė ištaisyti galimas klaidas, yra neatsiejama konstitucinės teisės kreiptis į teismą ir teisės į tinkamą teismo procesą dalis.

Minėta ir tai, kad pagal Konstituciją, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalį, konstitucinę teisinę valstybės principą:

– teisės kreiptis į bent vienos aukštesnės instancijos teismą, kad būtų patikrintas pirmosios

instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, negalima dirbtinai suvaržyti ar paneigti, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės nebuvo tinkamai apgintos pirmosios instancijos teisme, teisė kreiptis į aukštesnės instancijos teismą būtų neproporcingai apribota;

– įstatymų leidėjas, vykdydamas konstitucinę pareigą užtikrinti proceso dalyviams galimybę patikrinti pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą bent vienos aukštesnės instancijos teisme, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų sudarytos prielaidos asmeniui veiksmingai pasinaudoti teise apskusti priimtą, bet neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui; negali būti numatyti tokie apeliacinio skundo padavimo pagrindai, terminai ir sąlygos, dėl kurių kreiptis į apeliacinės instancijos teismą taptų itin sunku arba iš viso būtų neįmanoma apskusti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apeliacinės instancijos teismui; priešingu atveju konstitucinė teisė apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui būtų deklaratyvi, būtų užkirstas kelias ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą.

29. Sprendžiant dėl ginčijamo teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai pažymėtina, jog CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtinta bendra taisyklė, kad apeliacinį skundą surašo advokatas, vertintina kaip apeliacinio skundo padavimą ribojanti sąlyga – kaip minėta, aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo neturintis fizinis asmuo ar tokį išsilavinimą įgijusio darbuotojo neturintis juridinis asmuo pats savo byloje, neatsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir (arba) jos apimtį, nei į tai, ar ginčijami teisės, ar fakto klausimai, surašyti apeliacinio skundo negali, o pagal CPK 316 straipsnio 2 dalį per nurodytą terminą nesikreipus į advokatą (ar kitus nurodytus subjektus) apeliacinis skundas laikomas nepaduočiu ir byloje apeliacinis procesas nepradedamas; pasibaigus nurodytam terminui jis ir nebegali būti pradėtas.

Taigi pagal CPK 306 straipsnio 3 dalį (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) asmenų, kurie kreiptis į advokatą negali, *inter alia* dėl finansinių priežasčių, arba nenori, *inter alia* dėl to, kad byla nėra sudėtinga, arba dėl to, kad faktinės bylos aplinkybės pats asmuo žino geriau, galimybės įgyvendinti konstitucinę teisę kreiptis į apeliacinės instancijos teismą civilinėse bylose yra apribotos.

29.1. Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių įgyvendinimą galima riboti, jeigu laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; apribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; apribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.

Šiuo aspektu pažymėtina, kad, kaip minėta, pagal Konstituciją teisė turėti advokatą kaip viena iš asmens teisės į teisminę gynybą veiksmingo įgyvendinimo sąlygų reguliuojant konstitucinės teisės apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą apeliacinės instancijos teismui įgyvendinimą negali būti paversta šią konstitucinę teisę varžančia pareiga, *inter alia* tiek, kad būtų paneigta galimybė pasinaudoti pačia teise.

29.2. Kaip minėta, CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas suponuoja, kad apeliaciniam skundai civilinėse bylose surašyti reikalingos tam tikros teisinės žinios, kurias gali turėti tik advokatai arba kiti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą įgiję asmenys, arba atskirais nurodytais atvejais – tam tikros specialios žinios (darbo santykių bylose ir bylose dėl asociacijos arba kito viešojo juridinio asmens veiklos). Taigi įstatymų leidėjas, nustatydamas tokį teisinį reguliavimą, siekė teisėtų ir svarbių tikslų – užtikrinti tinkamą bylos šalių atstovavimą apeliacinės instancijos teisme, garantuoti civilinio proceso koncentruotumą, veiksmingumą ir ekonomiškumą.

29.3. Minėta ir tai, kad pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme (2013 m. gegužės 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) įtvirtintą teisinį reguliavimą valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, *inter alia* apeliacinio skundo surašymui, gali gauti ne visi asmenys ir ne visose civilinėse bylose; fiziniai asmenys, neatitinkantys sąlygų valstybės garantuojamai teisei pagalbai gauti, *inter alia* tie, kurių turtas ir metinės pajamos bent kiek viršija Vyriausybės nustatytą turto ir pajamų lygį teisei pagalbai gauti, taip pat juridiniai asmenys jokiais atvejais civilinėse bylose negali pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba apeliacinio skundo surašymui.

Taigi Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme nustatytas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo modelis nėra toks, kuris sudarytų prielaidas veiksmingai užtikrinti CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) nustatyto reikalavimo įgyvendinimą visiems asmenims, siekiantiems paduoti apeliacinį skundą, todėl fiziniai ir juridiniai asmenys, neturintys teisės gauti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, norėdami įgyvendinti savo teisę apskūsti pirmosios instancijos teismo sprendimą civilinėje bylose, privalo kreiptis į advokatą ir už jo paslaugas mokėti savo lėšomis, taip patirdami tam tikrą finansinę naštą, kuri daliai asmenų gali būti nepakeliama.

29.4. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad, kaip minėta, CPK nuostatomis yra įtvirtinta ribota apeliacija, kai byla apeliacinės instancijos teisme ne nagrinėjama iš naujo, o yra peržiūrimas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas neperžengiant (išskyrus įstatyme numatytus atvejus) apeliacinio skundo ribų. Paminėtina, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog bendra taisyklė, kad apeliacinės instancijos teismas negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų, užtikrina civilinio proceso spartą (2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas).

Taigi, CPK nuostatomis įtvirtinus būtent tokį ribotos apeliacijos modelį, yra sudarytos

prielaidos užtikrinti civilinio proceso koncentruotumo, veiksmingumo ir ekonomiškumo principų įgyvendinimą. Todėl konstatuotina, kad įstatymų leidėjas, siekdamas minėtų teisėtų ir svarbių tikslų, *inter alia* reikalavimu, kad apeliacinį skundą surašytų advokatas (arba kiti nurodyti subjektai), įtvirtintu CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija), apsunkino asmens konstitucinės teisės kreiptis į apeliacinės instancijos teismą įgyvendinimą.

29.5. Be to, minėta ir tai, kad nei CPK 318 straipsnio (2011 m. birželio 21 d. redakcija) 1 dalyje, kurioje reglamentuojama pareiga pateikti atsiliepimą į apeliacinį skundą, nei kitose CPK nuostatose jokie reikalavimai, *inter alia* kreiptis į advokatą ar turėti atitinkamą teisinį išsilavinimą, nėra keliami kitai bylos šaliai, privalančiai pateikti atsiliepimą į apeliacinį skundą, kuriame išdėstoma nuomonė dėl apeliacinio skundo argumentų pagrįstumo.

Šiame nutarime pažymėta, kad įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas civilinio proceso santykius, privalo paisyti Konstitucijos, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, lygiateisiškumo, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo principų, taip pat asmens konstitucinės teisės į tinkamą teismo procesą, be kita ko, šalių procesinio lygiateisiškumo ir rungimosi principų.

Taigi tokiu CPK nuostatose įtvirtintu teisiniu reguliavimu bylos šalims, įgyvendinančioms savo teisę į apeliaciją, nustatytos nevienodos sąlygos dalyvauti apeliacinės instancijos procese, sudaromos prielaidos pažeisti proceso šalių lygiateisiškumo ir rungimosi principus, kurių laikymosi neužtikrinus civilinis procesas negali būti laikomas tinkamu.

29.6. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus konstatuotina, kad ginčijama CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija), pagal kurią aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo neturintis fizinis asmuo ar tokį išsilavinimą įgijusio darbuotojo neturintis juridinis asmuo savo byloje pats negali surašyti apeliacinio skundo ir privalo kreiptis į advokatą bei už jo paslaugas mokėti savo lėšomis, yra nustatyta tokia teisės į kreiptis į apeliacinės instancijos teismą įgyvendinimo tvarka, pagal kurią teisė turėti advokatą yra paversta pareiga; dėl šios pareigos daliai asmenų (ypač tiems, kurie pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) neturi teisės gauti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, *inter alia* dėl to, kad jų turtas ir metinės pajamos bent kiek viršija Vyriausybės nustatytą turto ir pajamų lygį teisei pagalbai gauti) kreiptis į apeliacinės instancijos teismą tampa itin sunku, *inter alia* dėl patiriamos atitinkamos finansinės naštos, o kai kuriais atvejais tampa neįmanoma apskūsti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto.

Taigi konstatuotina, jog CPK 306 straipsnio 3 dalyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) įtvirtintu teisiniu reguliavimu konstitucinė asmens teisė kreiptis į apeliacinės instancijos teismą, kad būtų patikrintas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, pagal Konstituciją, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, esanti neatsiejama teisės kreiptis į teismą dalimi, yra neproporcingai apribota, o kai kuriais atvejais yra

paneigiama pačios teisės esmė; tokiu teisiniu reguliavimu užkertamas kelias ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą.

30. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad CPK 306 straipsnio 3 dalis (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija) prieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

31. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad tiek asmuo, norintis paduoti apeliacinį skundą pagal CPK 301 straipsnį (2011 m. birželio 21 d. redakcija), 305 straipsnį, tiek asmuo, pagal CPK 318 straipsnį (2011 m. birželio 21 d. redakcija) privalantis pateikti atsiliepimą į apeliacinį skundą, pagal CPK 51 straipsnio 1 dalį gali nuspręsti bylą vesti ir per atstovus, kurie, kaip minėta, nurodyti CPK 56 straipsnyje (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija).

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53, 53¹, 54, 55, 56 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nutaria:

Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 306 straipsnio 3 dalis (2016 m. lapkričio 8 d. redakcija; TAR, 2016-11-17, Nr. 26956) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Konstitucinio Teismo teisėjai

Elvyra Baltutytė

Gintaras Goda

Vytautas Greičius

Danutė Jočienė

Gediminas Mesonis

Vytas Milius

Daiva Petrylaitė

Janina Stripeikienė

Dainius Žalimas